

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О.М. БЕКЕТОВА

ВЛАДИМИРОВА МАРІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 332.12:330.341.1:330.837

ІНСТИТУЦІЙНО–ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА
РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

08.00.05 - розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор
Бубенко Павло Трохимович,
Північно-Східний науковий центр
НАН і МОН України (м. Харків), директор,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, завідувач кафедри міської і регіональної економіки.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент,
Рудь Надія Терентіївна,
Луцький національний технічний університет;
в.о. професора кафедри прикладної статистики та економіки праці,

кандидат економічних наук, доцент,
Снісаренко Олена Борисівна,
Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»,
доцент кафедри фінансів.

Захист відбудеться «20» червня 2013 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.089.01 у Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції,12, у залі засідань Вченої ради університету.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції,12

Автореферат розісланий «20» травня 2013 р.

Т.в.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

д.е.н., проф. Г.В. Назарова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Успішність вибору і реалізації інноваційної стратегії в регіонах значною мірою визначається рівнем наукової підготовки базових положень і якісних оцінок системного інструментарію управління розвитком. До такого інструментарію відносять наукові прогнози, аналітику фінансово-економічного стану підприємств регіону, оцінювання можливостей інфраструктурного забезпечення підтримки інновацій. В останній час акценти в регіональному інноваційному процесі зміщуються з конкретики окремих локальних проектів до загальноструктурних регіональних програм і моделей, до їх інституційного, інформаційного та організаційного забезпечення. Системно ці складові елементи знаходять своє відображення у дослідженні і проектуванні регіональних інноваційних систем (РІС).

Основи наукового підходу до формування РІС містяться в концептуальних розробках нормативних і методичних матеріалів щодо створення інноваційних систем, теоретичні аспекти їх побудови висвітлені в роботах відомих зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити: В. Александрову, О. Амошу, Л. Антонюк, Ю. Бажала, С. Глазьєва, Д. Долоре, С. Дорогунцова, Т. Ешейма, В. Іванова, А. Ісаксена, Ф. Кука, Л. Мінделі, М. Портера, А. Ріпа, Б. Санто, В. Семиноженко, Л. Федулову, В. Фридлянова, С. Чанга. Наукову та методологічну базу розробки та реалізації сучасних теорій економічного зростання, моделей інноваційної економіки, що базується на знаннях, створювали такі вчені, як Д. Белл, Е. Денісон, Дж. Кейнс, К. Кларк, М. Кондратьєв, Д. Норт, В. Соловйов, Р. Солоу, Ф. Хайек, Й. Шумпетер, та інші. Інституційна, інвестиційна та інформаційна складові РІС розглянуті в роботах П. Бубенко, А. Гальчинського, В. Геєця, С. Герасимчука, А. Гриценко, В. Гусєва, М. Долішнього, В. Решетило, Н. Рудь. Аналізуючи наукові праці зазначених авторів, можна дійти висновку, що в представленому арсеналі знань визначені окремі питання ідеології їх організації і діяльності, запропоновані варіанти структури цієї системи, розглянуті питання забезпечення інформаційних потреб суб'єктів регіонального інноваційного процесу.

Разом з цим залишаються нерозробленими досить актуальні і змістовно складні проблеми, що потребують поглибленого наукового дослідження. Серед них:

- інституційна складова РІС як системи, що, з одного боку, має свою організаційну і функціональну специфіку, а з іншого, сама претендує на роль нового розгалуженого (і головного) інституту розвитку інноваційних процесів;

- організаційна складова, а саме – формування регіональної інноваційної системи як нового регіонального кластера особливого призначення і як

оргструктури, що співпрацює з науково-виробничими кластерами, в створення яких регіональна інноваційна система і повинна внести свій вклад;

- економічна складова, сутність якої полягає в тому, на якій економічній моделі буде побудована сама регіональна інноваційна система (комерційна, некомерційна, змішана, дотаційна, асоціативно-пайова, бюджетна).

Зважаючи на вищенаведене, можна констатувати, що тема дисертаційного дослідження є актуальною, своєчасною і затребуваною практикою регіонального соціально-економічного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційне дослідження виконано до тематики держбюджетних науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства: „Техніко-економічна оцінка проектно-регуляторної документації щодо екологічних, організаційних та економічних засад функціонування дощової каналізації в м. Чернігові” (2010р.), де автором розроблені структура інформаційної бази та інституційні умови інноваційного вирішення проблем екологічного захисту регіону та «Економіко-організаційне забезпечення функціонування підприємств ЖКГ в сучасних економічних умовах. Етап 1: Стратегія і тактика розвитку підприємств ЖКГ в сучасних економічних умовах» (№ДР 0112U001829, 2012р.) У цій роботі автором обґрунтовано підхід до ЖКГ як до об'єкту інноваційного розвитку. Результати дисертаційної роботи використані в наукових розробках Північно–Східного наукового центру НАН і МОН України з теми „Інституційна трансформація науково-технологічної політики в механізмі сталого інноваційного розвитку” (№ ДР 0109U001122, 2011р.), де запропонована структура формування інформаційної бази і комунікаційних зв'язків РІС.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та удосконалення методичних підходів до формування регіональних інноваційних систем в умовах інституційних змін і пошуку нових організаційних форм управління інноваційними процесами.

Відповідно до визначеної мети в роботі було поставлено і вирішено такі наукові завдання:

- теоретично обґрунтовано ключові характеристики інституційного підходу до створення РІС і особливості сучасної ідеології організаційної розбудови кластерів в регіональній економічній системі;

- визначено системні характеристики інноваційного процесу на регіональному рівні;

- проаналізовано і систематизовано визначення поняття «інноваційна система» та виділено базові характеристики процесу формування таких систем;

- розроблено концептуальну модель управління інноваційним розвитком регіону;

- здійснено аналіз інноваційного стану регіону та визначено зміст і роль його науково-освітнього сектору;

- розроблено методичний підхід до виявлення взаємодії економічних, соціальних і екологічних факторів в регіональній інноваційній політиці;

- розроблено структурно-функціональну модель РІС і визначено пріоритетні завдання головних її елементів, у тому числі особливості інформаційного забезпечення проектного варіанту регіональної інноваційної системи;

- запропоновано методики оцінки інноваційного потенціалу і авторський підхід до оцінювання потреб в інвестиціях з використанням математичного інструментарію.

Об'єкт дослідження – процеси інноваційного розвитку та їх забезпечення інституційно-організаційним та економічним інструментарієм у складі регіональної інноваційної системи.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних положень, закономірностей та системних принципів формування та реалізації регіональної інноваційної системи.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної у роботі мети використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: системний підхід; методи аналізу тенденцій, групування і порівняння – для критичного аналізу понятійного апарату досліджуваної проблеми та визначення її ключових характеристик; синтезу та аналізу – для дослідження різноманіття поглядів на інституційну складову формування інноваційного процесу; вербальної логіки і логіко-структурного моделювання – для представлення в модельному варіанті системних уявлень щодо структури РІС, її функцій і завдань в регіональній політиці; статистичного ранжування – для оцінювання ситуації і тенденцій використання науково-технічного потенціалу в регіоні; економічного проектування – для розробки моніторингу відстеження інноваційних змін в регіоні шляхом використання інформаційного банку даних РІС; графічний – для візуального уявлення структурних пропорцій регіонального інноваційного потенціалу; програмно-цільовий метод – для розробки сценаріїв і стратегій інноваційного розвитку регіонів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

удосконалено:

- концептуальний підхід до створення регіональної інноваційної системи як поліфункціональної динамічної моделі активної підтримки інноваційного процесу в регіоні на принципах кластерної організації взаємодій суб'єктів та змін в інституційному механізмі регіональної політики, що, на відміну від існуючих підходів, включають в себе логіко-структурне моделювання

організаційно-елементної бази і послідовний процесний характер її нарощування;

- змістовні характеристики категорії „інноваційний процес”, що полягають у розумінні цього процесу з позиції логістики, інтегрованої взаємодії організаційних, соціальних і економічних факторів, серед яких визначаються активатори і дестимулятори, що селективно діють на кожному з етапів створення, розповсюдження і комерціалізації нововведень;

- понятійний апарат регіональної інноваційної системи як системи, що включає «кластерну інтегровану сукупність агентів економічної діяльності, інноваційну місію, інституційні особливості, структурну приналежність одночасно до національної інноваційної системи і до окремої території (регіону) і виконує свої функції, орієнтуючись на завдання ефективного використання інноваційного потенціалу»;

- організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком регіону, в якому на відміну від існуючих розробок розширено функції інноваційної діяльності за рахунок включення додаткових елементів: інноваційного менеджменту, технології прийняття рішень, оцінки потенціалу і рівня економічної безпеки, інформаційного обміну у процесі використання інтелектуального капіталу.

дістало подальшого розвитку:

- інституційний підхід до організації регіональної інноваційної системи, основу якого складає процес поетапного „вмонтування” нової системи в уже діючу через формування централізованої структури регіонального банку інноваційних даних і добровільного підключення до нього наукових структур, підприємств, консалтингових фірм, інвестиційних фондів;

- змістовні особливості та бар’єрні фактори неготовності підприємств, організацій і в цілому регіону до впровадження інновацій, які полягають у неповній поінформованості управлінського персоналу з проблем інноваційної діяльності, конфлікті інтересів суб’єктів інноваційного процесу, відсутності стратегічного бачення перспектив та низькому рівні інвестування інноваційних процесів;

- наукові підходи до створення регіональної інноваційної системи, які, на відміну від існуючих підходів (програмного, функціонального, поелементного) враховують етапи стратегічного і ситуаційного оцінювання потенціалу, формування банку інформаційних ресурсів, використання технології динамічного коригування інноваційних програм в залежності від варіантів їх ресурсного забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові розробки дисертаційного дослідження знайшли практичне використання в Програмах інноваційного розвитку та Концепції стратегічного розвитку м. Харкова до

2030р. Практичне значення мають методичні рекомендації щодо формування кластерних форм організації інноваційно активних підприємств, створення інформаційної бази регіональної інноваційної системи і моніторингу інноваційного процесу на регіональному рівні. Одержані результати дослідження підвищують рівень обґрунтованості рішень з питань оцінювання інноваційного потенціалу регіону та формування регіональної інноваційної системи. Запропоновані у дисертації розробки використані в діяльності Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 04-15 від 16.01.2012р.) – система завдань щодо розробки організації РІС при використанні інноваційних програм розвитку регіонального і державного рівня; Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (акт № 01/439 від 12.10.2012р.) – системні принципи і характеристики формування кластерних моделей.; в наукових дослідженнях Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України (акт впровадження № 241/1 від 07.09.2012 р.) – рекомендації щодо розбудови інформаційної бази регіональної інноваційної системи. Результати дисертаційного дослідження використано в навчальному процесі на кафедрі міської і регіональної економіки Харківського національного університету міського господарства при викладенні дисциплін «Регіональна економіка», «Інноваційний менеджмент», «Економіка і організація інноваційної діяльності», «Стратегія підприємства» (акт впровадження від 10.01.2012р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові, теоретичні та практичні результати, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї і положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати і основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях: Науково-практична конференція (Чотирнадцяті Лібермановські читання) «Економічні аспекти сучасних технологій управління в економіці, науці, освіті в ХХІ ст. в умовах фінансової кризи» (Харків, 2009), Міжнародна науково-практична Internet-конференція молодих вчених «Актуальні проблеми розвитку економіки України в контексті глобалізаційних процесів» (Харків, 2009), Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки» (Полтава, 2009), Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (Донецьк, 2010), V науково-практична конференція «Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи» (Сімферополь, 2010), II міжнародна науково-практична конференція «Економічні проблеми та перспективи

розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі» (Харків, 2010), III науково-практичний семінар з міжнародною участю «Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її забезпечення» (Київ, 2011), Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент міського і регіонального розвитку» (Харків, 2013).

Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 15 наукових праць, з них 7 статей – у фахових виданнях, 8 - у матеріалах і тезах конференцій, загальним обсягом 3,50-д.а., з яких 3,05-д.а. належать особисто автору.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінку комп'ютерного набору, що містить 25 таблиць і 38 рисунків; 5 додатків на 23 сторінках, список використаних джерел налічує 187 найменувань на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету і завдання, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі - «Теоретичні основи інституційно-організаційного забезпечення формування інноваційних систем в Україні» - розкрито основні положення інституційного підходу до створення регіональних інноваційних систем, доведена прогресивна роль нових управлінських інститутів як організуючого фактора підвищення умов соціально-економічного розвитку. В роботі на основі теоретичного узагальнення сутності і незворотності інноваційного процесу уточнені поняття «інституційне забезпечення», «інноваційний процес», «регіональна інноваційна система», «інноваційна політика». Визначено, що інноваційна політика на рівні регіонів має свою специфіку, оскільки регіони істотно відрізняються між собою галузевою структурою, наявним потенціалом, досвідом взаємодій в економічній сфері діяльності.

Розкриваючи низку недоліків в економічному розвитку регіонів та механізмах управління інноваційним процесом, автор доходить висновку про необхідність підвищення рівня організаційної роботи та координації зусиль щодо інноваційної діяльності в регіонах і пропонує склад напрямків і моделей вирішення цієї проблеми (табл. 1).

З наведеної таблиці слідує, що в комплексну програму організації інноваційної діяльності на регіональному рівні входить низка різновидів робіт зі своїми оригінальними моделями (ринковою, кластерною, інституційною та іншими).

Напрямки і моделі активізації інноваційної діяльності

Напрямки активізації інноваційної діяльності	Характер забезпечення	Тип моделі
Розробка концепції регіональної інноваційної політики	Науково-методичне	Інституційна
Формування організаційного ядра РІС	Організаційне	Кластерна
Розвиток інноваційної інфраструктури	Організаційне	Корпоративна
Розробка і впровадження нової економічної моделі РІС	Економічне	Ринкова
Формування інформаційної системи РІС	Інформаційне	ІКТ
Підтримка інноваційного процесу реформами	Організаційне	Інституційна
Організація сучасної інвестиційної політики	Інвестиційне	Державно-приватне партнерство

На основі аналізу літературних джерел, наукових робіт провідних вчених та зарубіжного досвіду у дисертації обґрунтована концепція розбудови РІС на принципах кластерної організації.

Досліджуючи сутність і характер інноваційного процесу, як головної складової економічного розвитку, зроблено відповідне посилання на еволюційний механізм виникнення змін, на що вказували М. Кондратьєв (довгі хвили), Й. Шумпетер (концепція економічної рівноваги), Е. Денісон (домінантні фактори впливу, в т.ч. підготовка робочої сили та освіта), М. Калецькі (цикли товарного обігу).

В дисертації розвинуто теоретичний висновок, що в реальності дослідники мають справу не з одним інноваційним процесом, а з взаємопов'язаними трьома, а саме: процесом створення нововведень, процесом формування інноваційного середовища і процесом реалізації та дифузії інновацій. Всі вони здійснюються з різними швидкостями і охоплюють різні масштаби економічної системи, а звідси першорядним завданням в практиці управління інноваційним розвитком визначено формування механізмів збалансованості та синхронізації дій в умовах нелінійної моделі розвитку. Таку задачу належить вирішити організованій і відлагодженій на національному рівні системі загальнодержавного значення, в якій РІС виступають опорними пунктами. З теоретичного аналізу сутності і перспектив розвитку РІС сформовано ряд висновків щодо розкриття проблемної ситуації її створення, які акцентують увагу на необхідності виваженої державної політики підтримки РІС і, водночас, концентрації зусиль самих регіонів на проблемах самоорганізації і саморозвитку.

У другому розділі - «Дослідження сучасного стану та тенденції інноваційного розвитку регіонів» - головним завданням у процесі

формування РІС визначено розбудову сучасного управлінського механізму. В дисертації зроблені аналітичні оцінки, згідно яких традиційний менеджмент не відповідає вимогам практики організації управління інноваційним розвитком, оскільки перехід до моделі інноваційного розвитку вимагає не стільки оптимізації ресурсів, скільки системної трансформації інституційної структури економіки. В роботі доведено, що нову систему не можна нав'язувати регіону ззовні, її треба продукувати в самому регіоні спільно, при взаємній зацікавленості і взаємній участі органів влади, суб'єктів бізнесу, науково-освітніх структур та власників інтелектуальних ресурсів.

В методичному плані розробку РІС в регіоні рекомендується здійснювати за певною послідовністю виконання головних задач (рис. 1). До таких задач віднесено: оцінку специфіки регіону і його потенціалу, обґрунтування функцій РІС, формування банку даних, визначення інноваційних потреб і характеристик інноваційної продукції, проведення економічних оцінок і розрахунків (витрат, ефекту, темпів розвитку). Реальної інформації щодо більшості характеристик РІС поки що не існує, тому в дослідженні використано метод експертного опитування, за допомогою якого визначаються функції РІС, її корисність, фактори, що гальмують процес створення РІС і сам інноваційний процес.

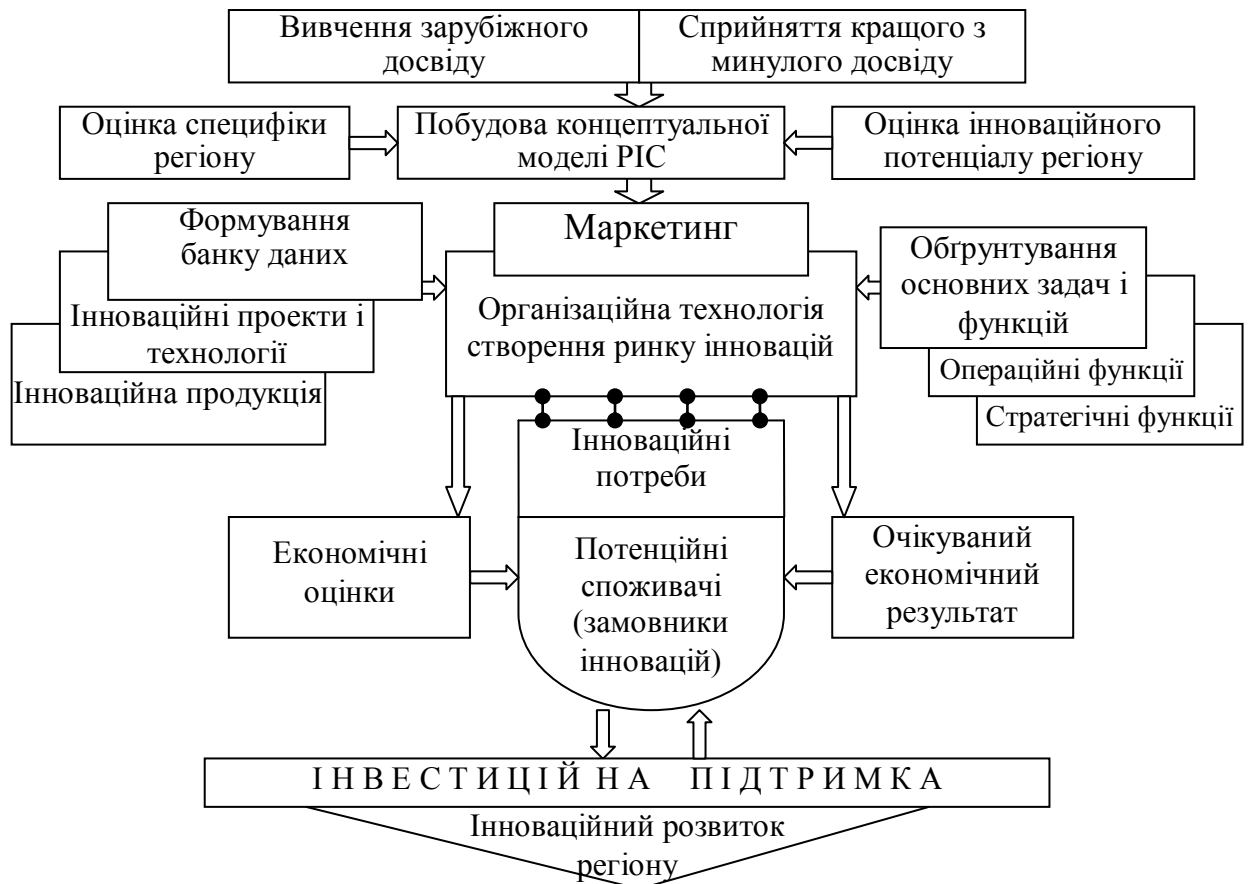

Рис. 1. Система головних задач розробки регіональної інноваційної системи

Результати експертного опитування свідчать: пріоритет необхідно віддавати інноваційному менеджменту, налагодженню комунікацій, супроводу інноваційних проектів; РІС є комерційним і високоефективним проектом зі своїм інституційним забезпеченням; кластерна модель РІС знайшла порозуміння і підтримку; головна бар'єрна перешкода - в неготовності регіону до впровадження нових моделей інституційних взаємодій; створення РІС розглядається як неминучий і незворотній процес.

Для розгортання інноваційного процесу в регіоні важливе значення має створення на підприємствах сучасного організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку. Такий механізм повинен базуватися на ґрунтовній діагностиці ситуації, на використанні складових антикризового управління та управління організацією економічної безпеки, на програмах ресурсо-енергозбереження, фінансового менеджменту і моніторингу.

Практична робота з діагностики і оцінювання проводилася на даних Харківського регіону в аспекті науково-освітнього і інноваційно-виробничого секторів регіонального потенціалу.

Визначено, що в науково-освітньому секторі переважна більшість організацій виконують розробки в галузі техніки і природничих наук, і ця складова має тенденцію зростання, не зважаючи на те, що чисельність працівників в науково-освітній сфері за 10 останніх років значно зменшилась. Проведений аналіз показує, що ВНЗи і НДІ сконцентрували в собі більше 90% наукового кадрового потенціалу і саме в цьому секторі важливо розгорнути інститут інноваційного менеджменту, організації і супроводу інноваційної діяльності. Позитивним є те, що загальний обсяг фінансування науки динамічно зростає, але при цьому структура фінансування за секторами науки залишається невиваженою і практично незмінною.

Інший аспект аналізу – інноваційна діяльність підприємств – демонструє спад інноваційної активності за останні роки: в 2011 році доля інноваційної продукції в ВРП склала тільки 2,4% (в промисловості), але в галузі машинобудування – 8,0%. Інноваційна діяльність в цілому недофінансується, а стосовно джерел її фінансування можна зазначити, що кошти державного бюджету і кредитні механізми практично не задіяні (табл.2).

Таблиця 2

Структура джерел надходження коштів (%)

Джерела	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Власні кошти	94,1	70,4	91,8	96,8	92,5
Держбюджет	1,2	21,0	6,7	0,1	0,1
Кредити	1,9	8,3	0,7	1,4	6,1

З проведеного аналізу зроблено висновок, що наявний інноваційний потенціал Харкова використовується незадовільно, бракує позитивних змін у

самому інноваційному процесі, і в першу чергу, в сфері формування організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю. Ключові позиції, де інноваційні механізми доцільно використати в стратегії регіонального розвитку, полягають у перебудові на системних ідеях існуючої моделі управління інноваційним розвитком, залученні інвестиційних і кредитних ресурсів, розмиканні ділових контактів за межі регіону. Такі завдання і має виконати регіональна інноваційна система.

В третьому розділі - «Удосконалення управлінської та інформаційної технологій формування регіональної інноваційної системи» - розроблено і запропоновано методичний підхід до розробки РІС, визначено структурно-функціональні особливості цієї системи, алгоритм оцінки інноваційного потенціалу регіону та організаційно-наукові складові здійснення моніторингу інноваційного процесу.

Доведено, що суттєве значення в процесі формування РІС має поєднання двох складових: науково-технічної і організаційно-управлінської. Виходячи з цього, на першому етапі проектування РІС формується крупноблочна модель з деталізацією її елементів у відповідності з поетапним нарощуванням базових функцій системи. Оцінка можливостей РІС здійснюється за наступними складовими: оцінювання ресурсів, капіталу, інфраструктури; бенчмаркінгового порівняння; пріоритетів; моделювання; оптимізації і прогнозування; економічних розрахунків.

РІС пропонується створювати як кластерну модель, в якій є ядро, інфраструктура, структурований економічний простір регіону. Функціональну цілісність РІС забезпечує інформаційно-комунікаційна система, яка з групою адміністративного управління визначає технологію доступу до бази даних, правила інформаційного обміну між учасниками інноваційного процесу. Окрім загальних інституційних умов система РІС забезпечує постійні зв'язки з об'єктами за галузевою специфікою (промисловість, будівництво, транспорт та інші). Знанієву основу РІС складають її персонал і інформаційні ресурси. На концептуальному рівні розробки проекту РІС є потреба у визначенні своєї оригінальної інституційної моделі. В основу вибору такої моделі автор пропонує включити: різні варіанти договірних відносин; правила і форми обміну інформацією; механізм узгодженого розподілу ресурсів, ризиків, відповідальності, прибутку; порядок введення змін; процесуальні правила і критеріальні норми вирішення завдань балансу інтересів і конфліктних ситуацій.

З цих складових інституційної моделі здійснюється перехід до самої структури РІС, яка представлена на рис.2.

На першому етапі вона може бути сформована з добре відомих організаційних елементів (центри, відділи, групи), а також включає нові

структури: комісію кластерного регулювання, інститут головних спеціалістів та інші. РІС вмонтовується в уже діючу економічну систему регіону і це включення є складним процесом. Але в економічних процесах головний закон – це збалансована рівновага. Поняття «рівноваги» включає в себе співвідношення збитків і вигод, витрат і результатів, негативів і позитивів, оновлення та збереження старого (стабільність). Рівновага носить динамічний характер і в певних межах відхилення від норм можна говорити про нормальний процес розвитку. Вирішення проблем динамічної рівноваги регіонального соціально-економічного комплексу в умовах РІС потребує застосування математичних моделей і відповідних розрахунків, в т.ч. для оцінки інноваційного потенціалу регіону.

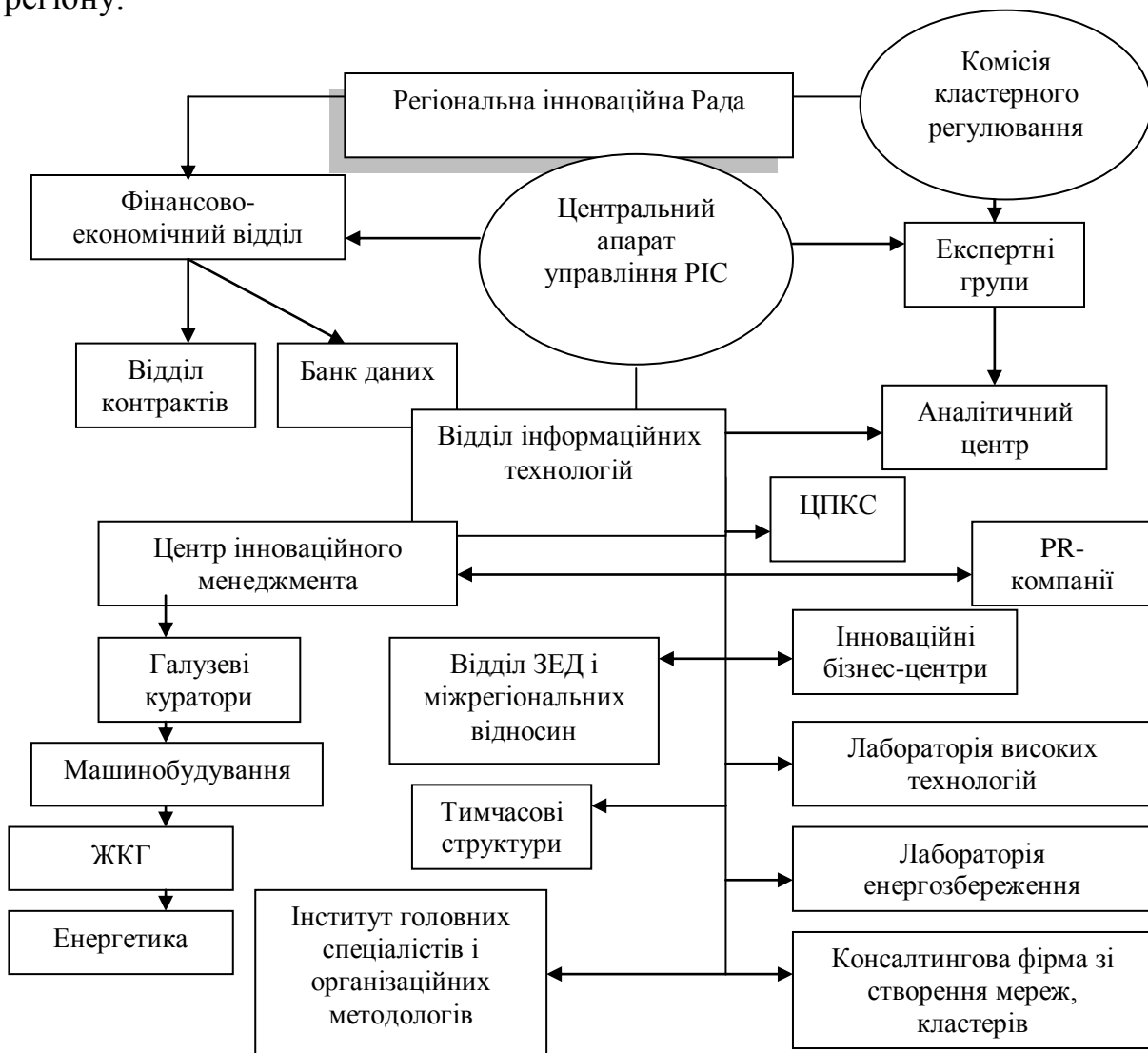

Рис. 2. Основні елементи організаційної структури РІС

Алгоритм оцінки інноваційного потенціалу регіону включає: вибір індикаторів оцінки потенціалу; експертну оцінку значень коригуючих коефіцієнтів індикаторів оцінки потенціалу РІС; визначення еталонних значень індикаторів; визначення фактичних значень індикаторів оцінки потенціалу;

порівняльну оцінку фактичних і еталонних значень; аналіз результатів; розробку проектних варіантів і заходів нарощування та використання інноваційного потенціалу регіону.

Згідно з пріоритетними завданнями інноваційної стратегії розвитку регіону систему індикаторів інноваційного потенціалу складають 12 показників, див. табл.3.

Інноваційний потенціал регіону описується набором показників або індикаторів з абсолютними значеннями $(R_{ij}) = (R_{1j}, R_{2j}, \dots, R_{n-1, j}, R_{nj})$, які в нашому випадку (при впровадженні РІС) будуть характеризувати результат її діяльності, де i - номер показника ($i = 1, 2, 3, \dots, n$), що характеризує результативність діяльності РІС при досягненні мети, а j - номер регіональної інноваційної системи.

Показники розрахункового ефекту інноваційного потенціалу мають різну значимість для розвитку РІС та реалізації її цілей. Для урахування цієї обставини за допомогою експертів встановлюються для параметрів відносні коригуючі коефіцієнти ϵ_i , відповідно до їх важливості або пріоритетності. У цьому випадку набір показників, який характеризує ефективність досягнення конкретної мети регіональної інноваційної системи буде мати вигляд $(R_{ij}\epsilon_i)$.

У процесі вирішення задачі підвищення ефекту управління РІС велике значення має інтегральна оцінка використання її інноваційного потенціалу, який визначається за формулою:

$$P_j = \sum_{i=1}^s R_{ij}\epsilon_{ij} \quad (1)$$

Оцінку інноваційного потенціалу РІС слід розуміти, як інтегральний приріст якості від реалізації пріоритетних напрямів інноваційної стратегії регіону.

Діяльність кожної організації - суб'єкта регіональної інноваційної системи з номером j буде охарактеризована набором показників R_{ij} . Якщо порівняльній оцінці підлягають s регіонів, то це призводить до формування характеристичної матриці R розміром $q \times s$, де q - число оцінюваних показників (індикаторів). У матриці N кожен стовпець відповідає набору показників для конкретної регіональної інноваційної системи.

Значення показників розраховані за наступною формулою:

$$\tau_{ij} = (R_{i\text{етал}} - R_{ij}) / R_{i\text{етал}} \quad (2)$$

В результаті такого переходу від абсолютних значень індикаторів до їх відносних величин отримана характеристична матриця відхилень для оцінки ефекту регіональної інноваційної системи: $R = \|\tau_{ij}\|$

Розрахункові дані для порівняльного аналізу для Харківського регіону наведені в табл.3.

Значення еталонних індикаторів інноваційного потенціалу регіонів і індикаторів по Харківській області

Індикатори	Середнє значення (на регіон)	Еталонні	Харківська область	Стандартне відхилення
Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи (одиниць)	48,0	333,0	198,0	29,0
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи (осіб)	3317,0	35766,0	14614,0	2215,0
Чисельність докторів наук, які виконують наукові та науково-технічні роботи (осіб)	166,0	2784,0	618,0	89,0
Чисельність кандидатів наук, які виконують наукові та науково-технічні роботи (осіб)	628,0	8851,0	2740,0	414,0
Чисельність докторів наук, які зайняті в економіці України (осіб)	534,0	11879,0	2009,0	289,0
Чисельність кандидатів наук, які зайняті в економіці України (осіб)	3111,0	23792,0	5376,0	1719,0
Внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій (у факт. цінах; тис.грн.)	326873,0	3686602,5	1602859,5	250241,9
Кількість інноваційно активних підприємств у промисловості за напрямками інноваційної діяльності (одиниць)	54,0	161,0	161,0	21,0
Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності (тис.грн.)	297981,3	1144794,1	525890,2	44696,6
Обсяг інноваційної продукції (тис.грн.)	407227,6	2116592,8	944448,3	105357,6
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості (процесів)	76,0	877,0	877,0	157,0
Освоєння інноваційних видів продукції у промисловості (найменувань)	89,0	346,0	191,0	20,0

Проведені розрахунки показали, що інтегральна оцінка ефекту діяльності РІС Харківського регіону складає 46% від еталонної і за цим показником регіон займає друге місце в рейтингу регіонів України після м. Києва, у якого цей показник склав 73%. При цьому слід зазначити, що два показника Харківської регіональної інноваційної системи, а саме: кількість інноваційно активних підприємств у промисловості і впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості є еталонними.

Для розвитку інноваційної діяльності регіональної інноваційної системи потрібні прямі інвестиції - на розробку і реалізацію інноваційних заходів (проектів) і додаткові або супутні - на прикладні та фундаментальні дослідження, розвиток інфраструктури, підготовку інноваційних кадрів.

Розмір потреби в інвестиціях визначається для кожного інноваційного проекту, а для регіональної інноваційної системи розраховується за їх сукупністю:

$$I_{\pi} = \sum I_{\text{пр}}^i \quad (3)$$

де $I_{\text{пр}}^i$ – потреба в інвестиціях для і-го проекту (заходу).

Річна потреба інвестицій визначається на основі календарного плану інвестиційного розвитку і розраховується за формулою:

$$I_{\pi}^t = K_{\text{н}} \times I_{\pi} / T \quad (4)$$

де I_{π}^t – річна потреба в інвестиціях на t-й рік;

$K_{\text{н}}$ – коефіцієнт нарощування інвестиційної підтримки по роках планованого періоду;

I_{π} – загальна потреба в інвестиціях на T-й період часу;

T – тривалість виконання проекту.

Сукупні витрати для розвитку інноваційної діяльності регіональної інноваційної системи включають:

$$I_{\text{сукуп}} = I'_{\text{фд}} + I'_{\text{пд}} + I'_{\text{пк}} + I'_{\text{інфр}} \quad (5)$$

де $I'_{\text{фд}}$ - витрати на фундаментальні дослідження;

$I'_{\text{пд}}$ - витрати на прикладні наукові дослідження загального призначення;

$I'_{\text{пк}}$ - витрати на підготовку кадрів загального призначення;

$I'_{\text{інфр}}$ - витрати на створення інфраструктури та інформаційне забезпечення.

Потреба в інвестиціях розраховується на довгострокову перспективу у відповідності зі стратегією науково-технічного розвитку та на річний період у відповідності з поточними планами інноваційного розвитку.

Агреговані характеристики для визначення обсягу регіональних інвестицій в пріоритетні інноваційні програми. Результати кореляційного аналізу для групи пріоритетних інноваційних проектів Харківського регіону показали, що множинний коефіцієнт кореляції $R = 0,995$, теоретичне кореляційне відношення $\eta T = 0,979$, емпіричне кореляційне відношення $\eta E = 0,980$.

Проведені розрахунки потреб в інвестиціях для Харківського регіону на групу пріоритетних проектів представлені на рис. 3.

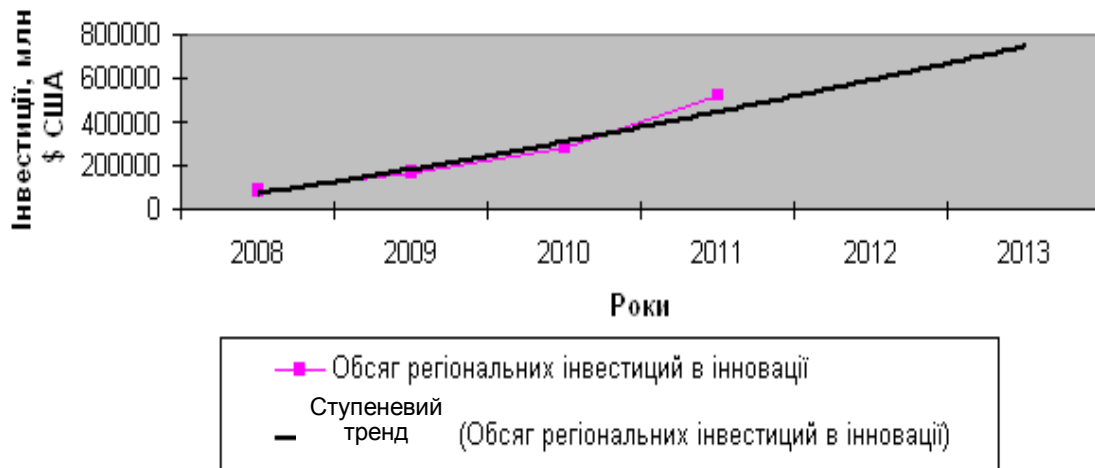

Рис. 3. Динаміка зміни обсягу регіональних інвестицій в інновації з трендом потреби в інвестиціях на 2012 і 2013 роки (тис. грн.)

З виконаних розрахунків слідує, що обсяг інвестиційних капіталів тільки для групи першочергових проектів в промисловості до 2013 року зросте до 1 млрд. доларів США. Згідно діючій структурі розподілу витрат між джерелами на бюджетний сектор з них припадає 10-12%, на прямі іноземні інвестиції – 12-15%, на вітчизняний підприємницький сектор близько 75% інвестиційних витрат.

ВИСНОВКИ

1. В системі теоретичних знань з економіки в останні десятиліття найбільшого визнання набула інституційна парадигма, що формує нове мислення і нове розуміння економічних явищ і процесів. Сутність інституційного підходу до складних економічних явищ полягає в інтеграційній моделі оцінювання взаємозв'язків між елементами і формуванні норм і правил взаємодії між ними. В дослідженні з позиції теорії інституційного підходу розглянута актуальна задача сьогодення – створення в країні регіональних інноваційних систем. В теоретичній частині розробок автора визначені організаційні умови створення РІС на принципах добровільного входу в цю систему різних суб'єктів інноваційного процесу, розкриті змістовні особливості РІС і її функції, доведена особлива роль системи в подоланні розриву науки з виробництвом та інших бар'єрних перепон на регіональному рівні.

2. Основна мета створення РІС полягає в перебудові структурно-функціональної моделі інноваційної діяльності господарських суб'єктів регіону з метою створення координаційної системи нового типу для реформатування наявної зараз дифузійно-розпорошеної і стихійної інноваційної практики діяльності окремих суб'єктів у відлагоджений і взаємоузгоджений механізм управління інноваційним процесом. В дослідженні визначені такі важливі характеристики інноваційного процесу: циклічність розвитку, знанієва основа,

логічна послідовність, інформаційна обумовленість, конкурентна націленість, орієнтація на нові потреби і вимоги ринку.

3. В дисертації представлено визначення базового поняття «інноваційна система». Обґрунтовано свій погляд на категорії «інноваційна система», «регіональна інноваційна система» та на їх зміст і роль в процесах управління регіональним розвитком. Визначено, що поняття «регіональна інноваційна система» може бути більш змістовно розкрито як нова комбінаторна модель організації взаємодій в регіоні, суб'єкти якої, обмінюючись інформацією, формують свої дії щодо реалізації Регіональної програми інноваційного розвитку і для рішення своїх проблем інноваційного розвитку за інституційними правилами, використовуючи наявні в регіоні ресурси інтелектуального капіталу, інформаційних систем і управлінської підтримки.

4. Виходячи з того, що регіони держави відмінні за своїм потенціалом, економічною структурою та умовами інноваційного розвитку, запропоновано сформулювати основи нового механізму управління інноваційним розвитком в варіанті концептуальної моделі. В цій моделі основними елементами виступають інституційна складова, організаційний механізм, економічний механізм, керований інноваційний процес і інноваційний ринок. Доведено, що свою роль в даному концептуальному підході відіграють інноваційний менеджмент, нова інформаційна система і механізми узгодження в використанні ресурсів. Об'єднує ці складові регіональна стратегія досягнення цілей при балансі інтересів суб'єктів інноваційного процесу.

5. Доведено, що інноваційний розвиток будь-якого регіону суттєво залежить від наявного в регіоні інноваційного потенціалу. У зв'язку з цим, в дослідженні на прикладі Харківського регіону приведені системно опрацьовані статистичні дані, що характеризують як раз інноваційну складову загального економічного потенціалу регіону. Таких складових визначено дві: науковий потенціал і інноваційна діяльність та активність підприємств регіону. Сформовано висновок про те, що регіон має необхідність в створенні цілісної і ефективної системи управління інноваційним процесом. Для створення таких систем запропонована методична база та оргтехнологія проектування РІС.

6. В значній мірі ситуація, що виникла в реальності розглядається з позиції інституційної парадигми в аспекті аналізу причин і факторів як економічного характеру, так і інших, а саме: організаційних, управлінських, соціальних. В основу інституційного формування умов інноваційного розвитку автор покладає нові форми організації взаємодій економічних і соціальних механізмів. В такому розумінні на РІС покладено здійснення координаційної функції не тільки в сфері інвестиційного забезпечення, а і в сфері використання і нарощування інтелектуального капіталу та захисту інтелектуальної власності.

Проведені автором за розробленим соціологічним інструментарієм опитування фахівців інноваційного профілю цей висновок підтверджують.

7. В дисертації запропонована структурно-функціональна модель і технологія моделювання самої РІС, процесу її створення і відлагодження операційно-функціональної діяльності. В якості нових функцій РІС визначені: оцінювання інноваційного потенціалу і аналіз інтеграційних процесів, в т.ч. динаміки кластерних угруповань і їх впливу на кінцеві результати реалізації інноваційних програм і заходів, усунення бар'єрів на шляху активізації інноваційного процесу. Розроблена структура основних елементів інформаційної бази РІС, в яку включено: власна організаційна структура управління РІС і її інформаційна модель, банк даних, пакет інформаційних технологій.

8. Доведено, що технічні і організаційні елементи процесу інноваційного розвитку тісно пов'язані між собою і це дає змогу коректного використання для оцінок і прогнозів методів математичного моделювання. Моделі апробовані на реальних статистичних даних, показали достатньо надійну точність оцінок. Отримані розрахунки за розробленими моделями використані в Концепції стратегічного розвитку м. Харкова до 2030 року, що підтверджено відповідними актами впровадження. В дисертації розроблені і запропоновані методичні положення, що характеризують процедури вибору показників оцінювання та порівняльного аналізу з їх еталонними значеннями.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Владимірова М.С. Оценка инновационного потенциала регионов на основе таксонометрического метода/ П.Т. Бубенко, М.С. Владимірова // Бізнес Інформ, № 4 (2). - Х.: ХНЕУ, 2009. – С.86-88. *(особистий внесок автора – запропоновано вид графічного відображення середніх значень компонент інноваційного розвитку по кожному з кластерів у вигляді діаграми для аналізу рівня інноваційного потенціалу).*

2. Владимірова М.С. Алгоритм и логика развития региональных инновационных систем/ М.С. Владимірова // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Зб. наук. пр. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2009. - № 18 – С. 206-209.

3. Владимірова М.С. Ресурсосбережение в инновационной модели формирования эффективной экономики / Е.С. Скрыпник, М.С. Владимірова // Вчені записки Харківського інституту управління: Науковий журнал: Випуск № 28 – Харків: ХІУ, 2010. – С. 185-189. *(особистий внесок автора – розроблена структурна модель ресурсозбереження).*

4. Владимирова М.С. ЖКГ як об'єкт регіональної інноваційної політики / М.С. Владимирова, О.О. Конопліна, О.П. Бубенко // Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб. Серія: Економічні науки. – Харків: ХНАМГ, 2010. - № 96. – С. 111-118. *(особистий внесок автора – запропоновано проектну модель створення регіональної інформаційної моделі, включену в структуру регіональної інноваційної системи).*

5. Владимирова М.С. Инкубационный период РИС / М.С. Владимирова, П.Т. Бубенко // Проблемы науки. - №11. – Київ, 2011. – С. 9-13. *(особистий внесок автора – запропоновано основні функціональні задачі, які доцільно реалізувати в регіональній інноваційній системі).*

6. Ангелова М.С. Наукова логіка і концепція формування регіональної інноваційної системи / М.С. Ангелова (М.С. Владимирова) // Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб. Серія: Економічні науки. – Харків, 2012. - № 102. – С. 136-146.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Владимирова М.С. Базовий організаційний блок формування інноваційної економіки / М.С. Владимирова, О.П. Коюда // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики» (Харків, 26-27 листопада 2009 р.). - Харківський національний економічний університет МОН України. Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, 2009. – С. 183-187. *(особистий внесок автора – визначена стратегічна роль в розвитку національної економіки інтелектуалізації як процесу; сформульовані головні результати дослідження в створенні національної інноваційної системи).*

8. Владимирова М.С. Взаимодействие социальных и экономических факторов в активизации инновационной политики на уровне регионов / М.С.Владимирова // Програма І міжнародної науково-практичної Internet-конференції молодих вчених «Актуальні проблеми розвитку економіки України в контексті глобалізаційних процесів» (м. Харків, 09 грудня 2009 р.). – Х.: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2009. – С. 258-260.

9. Владимирова М.С. Оцінка інноваційного потенціалу регіонів на основі таксонометричного методу / М.С. Владимирова, П.Т.Бубенко // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 21-23 травня 2009р.). – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 331-334. *(особистий внесок автора – запропонована методика отримання показників, що характеризують інноваційний потенціал регіонів за допомогою адаптації таксонометричного методу).*

10. Владимірова М.С. Бар'єрна ситуація в розвитку РИС / М.С. Владимірова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки» (Полтава: ПолНТУ, 2009 р.). // Збірник наукових праць. – П.: ПолНТУ, 2009. С. 29-30.

11. Владимірова М.С. Организационная модель обеспечения инновационного процесса в регионах/ М.С. Владимірова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (Донецьк, 22-24 квітня 2010). – Донецьк.: ДРУК-ІНФО, 2010. – С.123-125.

12. Владимірова М.С. Инновационный фактор в развитии ЖКХ / М.С. Владимірова // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції «Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі» (Харків, 20-22 жовтня 2010р.). - Х.: ХНАМГ, 2010. – С. 222-225.

13. Владимірова М.С. Региональная политика и ее задачи организации инновационной деятельности / М.С. Владимірова // Матеріали V науково-практичної конференції «Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи» (Сімферополь, 21 травня 2010р.). – Сімферополь: Центр розвитку освіти, науки та інновацій, 2010. – С. 216-219.

14. Владимірова М.С. Возможности региональных инновационных систем в решении проблем экономической безопасности / М.С.Владимірова //Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її забезпечення (Недінські читання): Праці III науково-практичного семінару з міжнародною участю (Київ, 20-21 жовтня 2011р.). – К.: Київський політехнічний інститут. – С. 99-109.

15. Владимірова М.С. Несформована інноваційна система як впливовий фактор гальмування регіонального розвитку / М.С. Владимірова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Менеджмент міського та регіонального розвитку» (Харків, 28-29 березня). - Х.: ХНАМГ, 2013. – С. 171-172.

АНОТАЦІЯ

Владимірова М.С. Інституційно-організаційне забезпечення формування та розвитку регіональних інноваційних систем. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. - Харківський національний університет міського господарства. - Харків, 2013.

Дисертація присвячена вирішенню стратегічно важливої задачі - розробці наукових основ створення в Україні регіональних інноваційних систем. З теоретичних позицій вироблено підхід до регіональної інноваційної системи, як до нового інституту активізації інноваційного процесу на регіональному рівні.

Запропоновано розглядати регіональну інноваційну систему з позицій інституційної теорії організації взаємодій і кластерної методології об'єднання учасників інноваційного процесу. Сформована концепція управління інноваційним розвитком регіону з урахуванням використання організаційно-економічних факторів у механізмах досягнення цілей.

Розроблено структурні моделі та базові положення по створенню банку даних для обслуговування інноваційно активних підприємств. Запропоновано математичні моделі та алгоритми оцінки інноваційних складових регіону, що формують потенціал його розвитку.

Ключові слова: регіон, інноваційна система, потенціал, організаційне забезпечення, кластерний підхід, інформація, інституційне забезпечення, управління, моніторинг.

АННОТАЦІЯ

Владимирова М.С. Институционально-организационное обеспечение формирования и развития региональных инновационных систем. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие продуктивных сил и региональная экономика. - Харьковский национальный университет городского хозяйства. - Харьков, 2013.

Диссертация посвящена решению стратегически важной задачи – разработке научных основ создания в Украине региональных инновационных систем. С теоретических позиций выработан подход к региональной инновационной системе, как к новому институту активизации инновационного процесса на региональном уровне. Уточнены содержание региональной инновационной системы, структура задач, особенности инновационного процесса. Предложено рассматривать региональную инновационную систему с позиций институциональной теории организации взаимодействий и кластерной методологии объединения участников инновационного процесса. В качестве базовых составляющих региональной инновационной системы определены: организационная модель, экономическая модель, корпоративно-технологическая (управленческая) модель.

Проведен анализ основных характеристик инновационного состояния региона на материалах статистической отчетности. Сформирована концепция управления инновационным развитием региона с учетом использования

организационно-экономических факторов в механизмах достижения целей. Для уточнения задач моделирования региональной инновационной системы проведен экспертный опрос специалистов, определивших приоритеты развития.

Разработаны структурные модели и базовые положения по созданию банка данных для обслуживания инновационно активных предприятий. Предложены математические модели и алгоритмы оценки инновационных составляющих региона, формирующих потенциал его развития. Предложено в региональной инновационной системе сформировать особые блоки организации инновационного менеджмента, выполняющие задачи: анализа ситуаций, стратегического планирования, оценки качества и результативности инновационных программ, проектов, решений.

Разработан подход к определению инновационного потенциала региона по модели сравнения с эталоном, за которые принимаются лучшие достигнутые показатели в массиве регионов.

Ключевые слова: регион, инновационная система, потенциал, организационное обеспечение, кластерный подход, информация, институциональное обеспечение, управление, мониторинг.

ABSTRACT

Vladimirova, M.S. Institutional and Organizational Support of Forming and Development of Regional Innovation Systems – Manuscript.

Thesis for the Scientific Degree of Candidate of Economic Science in specialty 08.00.05 – Development of productive forces and regional economics - Kharkov National University of Municipal Services. – Kharkov, 2013.

This thesis is devoted for solution of a strategically important task – development of scientific foundations of creation of regional innovation systems in Ukraine. An approach to the regional innovation system as a new tool for activation of innovation process at the regional level is developed on the basis of theoretical considerations.

It is proposed to consider the regional innovation system in terms of the institutional theory of organizing interactions and cluster methods used for uniting participants of the innovation process. A concept of management of region innovation development with consideration of use of organizational and economic factors in the mechanisms applied to achieve the objectives is created. The structural models and basic principles to be used in forming the data bank for service of innovationally active enterprises are developed. The mathematical models and algorithms for assessment of the region innovation components forming the potential of development are offered.

Key words: region, innovation system, potential, organizational support, cluster approach, information, institutional support, management, monitoring.

ВЛАДИМИРОВА МАРІЯ СЕРГІЇВНА

ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА
РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Спеціальність 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск

д.т.н., проф. В.І. Торкатюк

Підп. до друку 18.05.13
Друк на ризографі.
Замовл. № 9024

Формат 60x84 1/16
Умовн.-друк. арк. 0,9
Тираж 100 прим.

Папір офісний
Обл.-вид. арк. 0,9
Безкоштовно

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011 р.